

Nyt fra Sprognævnet

2003/2 juni

Indhold

Artikler

- [Dansk Sprognævns forslag til retningslinjer for en dansk sprogpolitik](#)
- [Om bøjning af engelske ord i dansk](#)

Spørgsmål og svar

- [Palette eller palette?](#)
- [Plusse og minusse](#)
- [Perkussion eller percussion?](#)
- [I øjenhøjde](#)

Meddelelser

- [Henrik Holmberg †](#)
-

Dansk Sprognævns forslag til retningslinjer for en dansk sprogpolitik

Nærværende forslag udpeger elementer der ifølge Sprognævnet bør indgå i en dansk sprogpolitik. Efter at et oplæg var blevet behandlet ved arbejdsudvalgets møde den 27. februar, blev det dagen efter behandlet ved årsmødet for repræsentantskabet.

Repræsentantskabet besluttede at oplægget skulle revideres på basis af de fremkomne bemærkninger og derefter sendes til kulturministeren samt til Folketingets Kulturudvalg. Et væsentligt formål hermed var at yde et fagligt bidrag til Folketingets forespørgselsdebat om sprogpolitik den 20. marts 2003.

Baggrund

I de senere år er sprogpolitik kommet på dagsordenen i Danmark. Det fremgår bl.a. af den tidligere regerings arbejde med en politik for det danske sprog, af Det Radikale Venstres 10-punkts-plan fra 2002 og af en forespørgsel der i januar 2003 blev anmeldt til kulturministeren af fire radikale folketingsmedlemmer: "Hvilke konkrete initiativer vil regeringen tage for at styrke og udvikle det danske sprog, så det også i fremtiden kan bevare sin kulturbærende funktion?" Interessen for sprogpolitik skyldes utvivlsomt at den sproglige situation har forandret sig i Danmark. De vigtigste faktorer er

- Det engelske sprogs udbredelse (som led i internationaliseringen og globaliseringen)
- Mangesprogligheden (Danmark er ikke længere et homogent sprogsamfund)
- Alment forøgede krav til sprogbeherskelse (i forbindelse med overgang til informationssamfundet)

Der foreligger altså en ny situation, og nye tider stiller nye udfordringer. Om det danske sprogs status skal det indledningsvis tilføjes at den svære retskrivning svækker dansk i forhold til mange andre sprog, men at dansk samtidig er blevet styrket via medlemskabet af EU.

Overordnet sigte

Det overordnede sigte med en sprogpolitik er ifølge Dansk Sprognævn at *sikre dansk som et komplet og samfundsbærende sprog og sikre alles ret til sprog: dansk, modersmål, fremmedsprog*. Forudsætningen for at det første af disse mål kan nås, er at der på de områder hvor dansk nu viger for engelsk, dvs. hvor der foregår såkaldt domænetab, indføres *parallelsproglighed* (der også kan benævnes *samsproglighed* eller *jævnproglighed*). Inden for områder som videnskab, højere uddannelse og erhvervsliv er målet altså at sikre at der bruges dansk, ikke i stedet for, men ved siden af vor tids internationale hjælpesprog (internationalt engelsk).

Da det er givet at vi i dette århundrede får mere engelsk i Danmark, kan konsekvensen af ikke at indføre parallelsproglighed blive at dansk efterhånden forsvinder fra en række funktionsområder. Siden oplysningstiden har dansk været et af verdens relativt få komplette sprog, et kultursprog der kan bruges til det hele, og som man kan skrive en encyklopædi på. Hvis man vil sikre sig at denne situation fastholdes, er der brug for en strategi der samtidig tilgodeser dansk og engelsk. En enten-eller-strategi er ikke brugbar fordi den vil svække os enten udadtil eller indadtil: Hvis vi satser på dansk, hægter vi os af internationaliseringen, og hvis vi satser på engelsk, ophører dansk med at være et komplet sprog.

Mere præcist kan den strategi der anbefales, betegnes som en *et-to-strategi*: Dansk er hovedsproget, men af hensyn til Danmarks deltagelse i det internationale liv må engelsk på en række funktionsområder være parallelsprog. På disse områder må det sikres at dansk ikke glider ud, men lader sig anvende ved siden af engelsk.

En 4-punkts-plan

Dansk Sprognævns forslag til en sprogpolitik kan sammenfattes i fire hovedpunkter.

1. Dansk som videnskabssprog og højere undervisningssprog

Et af de klareste resultater fra Pia Jarvads udredning *Det danske sprogs status i 1990'erne - med særligt henblik på domænetab* (2001) er at videnskabens sprog i dag er engelsk. Inden for de naturvidenskabelige-tekniske fag er domænet videnskab praktisk taget tabt, således at det danske videnskabssprog stagnerer og dør ud. Men også på andre fagområder publiceres der i dag i udstrakt grad på engelsk.

Fordelene ved at bruge engelsk er indlysende, men der er også ulemper. Den formidling af videnskabelige resultater til det danske samfund som forskerne har en demokratisk forpligtelse til at påtage sig, vanskeliggøres, og det samme gælder formidling

på tværs af faggrænser til andre forskere.

Hertil kommer at kvaliteten af det videnskabelige arbejde kan lide under at forskerne ikke behersker engelsk tilstrækkelig godt. Sprognævnet kan i den forbindelse tilslutte sig Kulturministeriets forskningsudvalg, som i sin handlingsplan for Kulturens Forskning 2001-2004 anbefaler at dansk styrkes som videnskabssprog ved oversættelse af dansksprogede publikationer til relevante internationale sprog. En mulighed ville være at give doktorander tilbud om at få oversat deres afhandlinger (fx ved en genoplivelse af Rask-Ørsted-Fonden). Det ville være til gavn både for videnskaben og for dansk som videnskabssprog. Til ph.d.-afhandlinger skrevet på et fremmedsprog bør der stilles krav om at de indeholder et udførligt resumé på dansk. Dette krav stilles til doktordisputatser (jf. bekendtgørelse om doktorgrader af 14.8.1996, § 6), mens den enkelte institution fastsætter reglerne for ph.d.-afhandlinger (jf. bekendtgørelse om ph.d.-uddannelsen og ph.d.-graden af 8.3.2002, § 14, stk. 1).

I de højere uddannelser undervises der i dag i betydeligt omfang på engelsk, og mange universitetsuddannelser er nu engelsksprogede. Et argument til støtte herfor er at man gerne vil tiltrække udenlandske udvekslingsstuderende (der ikke længere forventes at lære dansk), et andet at tilbyde internationale uddannelser for interesserede danske studerende. Men der er også problemer ved at fravælge dansk, ikke mindst når man tænker på at langt de fleste studerende efter endt uddannelse skal arbejde i en dansk sammenhæng. Sprognævnet har i den anledning skrevet til Rektorkollegiet om undervisningssprog på de danske universiteter. I dette brev (22.6.01) nævner vi at det er vigtigt

- at dansk sikres som et komplet sprog der er brugbart i uddannelse og forskning;
- at det faglige niveau ikke synker pga. danske underviseres og studenters begrænsede beherskelse af fremmedsprog;
- at undervisning på fremmedsprog ikke forplanter sig nedad i uddannelsessystemet;
- at faglig formidling til offentligheden ikke hæmmes pga. manglende dansk fagsprog.

2. Korrekt og velfungerende dansk i det offentlige rum

Offentlige myndigheder må være forpligtede til at henvende sig til borgerne på et forståeligt, klart og tidssvarende dansk. Det arbejde der allerede nu er i gang med at forbedre myndighedernes sprog, bør videreføres og udbredes.

Erhvervslivet har en fremherskende plads i det offentlige rum, og det gør det naturligt at stille nogle krav til det. I det omfang der bruges dansk, bør dette være klart, korrekt og forståeligt. Men hvad erhvervslivet angår, er det et større problem at dansk fravælges til fordel for engelsk (fx i reklamer, stillingsopslag, på hjemmesider og som concernsprog). Beskyttelsesforskrifter, arbejdsinstrukser og ansættelseskontrakter bør være på dansk, og de ansatte bør sikres ret til at forhandle på dansk. Derudover er der brug for en bred diskussion af engelsk som concernsprog. Den bedste måde at styrke dansk på er at bruge det, og hvad dette angår, har erhvervslivet et medansvar.

I medierne bør skriftsproget være klart og korrekt, og med henblik herpå er der behov for en forstærket sproglig indsats i journalistuddannelserne. Hvad radio og tv angår, har DR og Tv 2 som public service-kanaler en forpligtelse til at repræsentere dansk sprog på en kvalificeret måde. Som Danmarks mest læste tekstform bør tv-tekstning være bedre end den gennemgående er i dag, og det er ønskeligt at tekstningen bliver kvalitetsmærket.

Endelig må man sikre at der i væsentligt omfang stadig tales dansk på public service-kanalerne: En betydelig del af programmerne bør være på dansk, og der skal gerne laves flere dansksprogede programmer end man gør i dag.

3. Forstærket undervisning i dansk på alle niveauer

Det danske sprog må sikres en central plads i hele uddannelsessystemet, og dansklærernes kompetence bør styrkes således at de har de nødvendige forudsætninger for at kunne undervise kvalificeret i de sproglige aspekter af faget. Både på seminarierne og universiteterne er der behov for at styrke den sproglige side af danskfaget, herunder elementær grammatisk viden om sprogets opbygning og funktion. I undervisningen bør også elevernes almene sprogbevidsthed styrkes.

Ikke blot den almindelige danskundervisning, men også undervisningen i dansk som andetsprog må styrkes. I folkeskolen har ca. en tiendedel af eleverne et andet modersmål end dansk, og i København er det en betydeligt større del af eleverne der er tosprogede. Uden for skolen bør indvandrere og flygtninge sikres de bedst mulige tilbud om danskundervisning. I en dansk sprogpolitik bør hensynet til dansk som andetsprog i det hele taget veje meget tungt. Alle borgere i Danmark skal kunne tale, skrive og forstå dansk på et niveau der ikke begrænser deres deltagelse i samfundslivet.

I skolernes danskundervisning bør der indgå nabosprogsundervisning i norsk og svensk således at eleverne gives adgang til et sprogsamfund der omfatter 20 millioner mennesker (det nordiske sprogfællesskab). Alle borgere i Danmark bør forstå norsk og svensk.

I Danmark har op mod en femtedel af befolkningen alvorlige læseproblemer, og for disse såkaldt funktionelle analfabeter bør der være tilbud om danskundervisning.

4. Forstærket undervisning i fremmedsprog

En dansk sprogpolitik der har til hensigt at fremme parallelsproglighed, må nødvendigvis sikre at undervisningen i engelsk er bedst mulig. Danskerne er ikke så gode til engelsk som de gennemgående selv tror, og det skal der rettes op på hvis man skal undgå ukvalificeret kommunikation med udlandet.

Selvom engelsk i dag er verdenssproget, er også andre sprog vigtige. Der bør være mulighed for at blive undervist i store fremmedsprog som tysk (et af vores nabosprog), fransk, spansk, russisk, japansk og kinesisk. Endelig er det vigtigt at der i Danmark undervises i indvandrersprog som tyrkisk, arabisk, farsi og urdu. Kendskab til disse sprog er en væsentlig resurse, og i en tid hvor stærke kræfter påvirker os i retning af mindre sproglig og kulturel variation, er det vigtigt at være opmærksom på værdien af sproglig mangfoldighed og at forsøge at fastholde denne mangfoldighed.

Juridiske og administrative redskaber

Virkeliggørelsen af en dansk sprogpolitik bliver utvivlsomt en vanskelig og resursekrævende opgave, men også hvad dette angår, er der meget stof til eftertanke i den svenske rigsdagskomité's forslag til handlingsprogram for det svenske sprog (*Mål i mun*, 2002), et forslag Dansk Sprognævn generelt kan tilslutte sig.

På det overordnede plan kan man overveje en sproglov der fastlægger at dansk er hovedsproget i Danmark og landets officielle sprog i internationale sammenhænge, samt at

de der udfører opgaver inden for den offentlige forvaltning, er forpligtede til at anvende klart og tidssvarende dansk.

Derudover er det utvivlsomt mest hensigtsmæssigt at indføre rammebetingelser. På en række områder fastlægger regeringen og Folketinget rammebetingelser der har betydning for det danske sprog. Og de enkelte ministerier har mulighed for at gennemføre en række administrative tiltag. De mest relevante ministerier er her Undervisningsministeriet, Kulturministeriet, Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling, Økonomi- og Erhvervsministeriet, Udenrigsministeriet og Justitsministeriet.

Det siger sig selv at en konstruktiv og forpligtende dialog med erhvervslivet er en vigtig forudsætning for at en dansk sprogpolitik kan bære frugt.

Afslutning

Hvis der ikke inden længe gennemføres en dansk sprogpolitik, bliver der en pris at betale. Dansk, der endnu indtager en stærk position, vil som følge af fortsatte domænetab stå i fare for efterhånden at ophøre med at være et komplet sprog, og det vil ophøre med at udvikle sig i samme takt som før. Endvidere vil der opstå et skel mellem en elite der forsker og formidler på engelsk, leder sine virksomheder på engelsk og sender sine børn i engelsksprogede skoler, og et stort B-hold der pga. begrænsede engelskfærdigheder ikke har disse muligheder. Sprogkløfter kan blive til klassekløfter, og det demokratiske problem der allerede i dag ligger i at en stor befolkningsgruppe ikke kan begå sig på engelsk, vil blive forstærket. En sådan udvikling kan dæmpes og i bedste fald undgås ved hjælp af en forpligtende sprogpolitik som den her beskrevne.

Redaktionel bemærkning:

Ovenstående er en let bearbejdet udgave af det forslag der i marts blev sendt til kulturministeren og Folketingets Kulturudvalg.

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Om bøjning af engelske ord i dansk

Af *Katrine Bønlykke Olsen*

Bøjningens inkonsekvens

Hedder det *trends* eller *trender*? Retskrivningsordbogen 2001 foreskriver den engelske s-form. Hedder det så også *jobs*? Ikke officielt. Retskrivningsordbogen foreskriver *job*.

Inkonsekvensen skyldes først og fremmest at Sprognævnet i normeringen tager hensyn til flere principper. Ifølge traditionsprincippet skrives nyere importord fra engelsk som hovedregel i overensstemmelse med skrivemåden i engelsk eller med international praksis. Efter sprogbrugsprincippet følger man de såkaldte gode og sikre sprogbrugeres skriftlige sprogbrug. Praksis er derfor at engelske importord i dansk ifølge Sprognævnet bør staves i overensstemmelse med skrivemåden i engelsk medmindre gode og sikre sprogbrugere gennemfører anden praksis og dermed rykker retstavningen.

Ordstrukturens rolle

Der er altså ikke noget forsøg på at opstille regler eller retningslinjer for stavemæssig integration af importord og dermed afhjælpe den forvirring der er blandt sprogbrugere. Og hvad skulle de regler også opstilles ud fra? Ét bud kunne være ordenes struktur - altså den måde vi udtaler dem på, eller den måde vi ser dem på.

I min specialeafhandling på Institut for Nordisk Filologi gjorde jeg det til min mission at undersøge ordstrukturens rolle i tilpasningen. Det vil sige at jeg har undersøgt de engelske importords bøjningsmæssige tilpasning til det danske bøjningssystem og forsøgt at finde lovmæssigheder bag den bøjningsmæssige tilpasning i importordets sproglige struktur. Min tese var at ord med fremmed retskrivning og udtale, fx *bitch*, bevarer fremmede bøjningsendelser i højere grad end importord med hjemlig retskrivning og udtale, fx *smart*.

Sprogbrugsundersøgelse

Til grund for mine resultater ligger en sprogbrugsundersøgelse og en strukturanalyse af 560 nøje udvalgte ord inden for de tre ordklasser der kan bøjes: substantiver, adjektiver og verber. De undersøgte ord er valgt ud fra Pia Jarvads ordbog *Nye Ord* (Gyldendal 1999), som indeholder nye ord fra 1955 til 1998. Ordene er valgt ud fra hovedkriterierne lånetype og bøjning. Dvs. at de skulle være importord med fremmed, det vil her sige engelsk, ordstof, og de skulle kunne bøjes.

Den faktiske brug af de udvalgte importord undersøgte jeg med tilladelse af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab i *Den Danske Ordbogs* gæstekorpus (DDO) på 36 mio. løbende ord. Men på trods af at det er et velsammensat og repræsentativt korpus, er der så få forekomster af de udvalgte, lavfrekvente importord at jeg ved ord der har mindre end 100 forekomster i DDO, dvs. de fleste, også valgte at søge i Polinfos database *Danske Medier*.

DDO's gæstekorpus gør det muligt at se på udviklingen over en periode på ni år (1983-1992), og i Danske medier er det næsten en periode på seks år (1995-2001).

Kortlægning af struktur

Efter en sammenligning af det engelske og danske sprogsystem udpegede jeg nogle centrale retskrivnings- og udtalemæssige fremmedelementer i importordene. Fremmed retskrivning vil sige fremmede bogstaver/bogstavkombinationer. Fremmed udtale vil sige brud på danske udtaleregler (altså regler for hvornår et bogstav omsættes til hvilken lyd), fremmed stavelsesstruktur (som fx /tsj/ i *bitch*) og prosodiske afvigelser fra dansk lydlig struktur (som fx manglende stød).

Derefter lydskrev jeg samtlige undersøgte ord i deres distinkte leksikonudtale for at kunne kortlægge de fremmede udtalemæssige elementer.

Integration eller ej?

Resultaterne af mine undersøgelser viser at den mest bevarede engelske bøjningsendelse er substantivernes ubestemte pluralis-s (en flok *aliens*). Fordanskningen i ubestemt pluralis er dog halvvejs gennemført: 18 % er med -(e)r (et netværk af *BBSer*), 20 % med -e (de fleste *autocampere*) og 10 % uden bøjningsendelse (de defensive *ABM* har svækket magtbalancens...)

Den næstmest brugte engelske bøjningsendelse er adjektivernes og verbernes præteritum participiums-form, *-ed* (jeg blev *hooked*/en *blended* sauce). For verbernes vedkommende er den danske *et*-form mest udbredt (blev musikalsk *back'et* op af Fenders). Men for adjektivernes vedkommende har kun to af 13 ord udelukkende *et*-formen, mens *ed*-formen optræder lidt hyppigere end *et*-formen på de ord der har variation mellem de to former. Jeg konkluderer forsigtigt at den engelske form stadig har bedst fat.

Adjektiverne tilpasses i meget ringe grad til talbøjningens *e*-form (hans *coole* mandelook), og i ringe grad til intetkøns-*t* (et udtrykssløst, *coolt*, ansigt). I komparation ser vi *mere*-komparativ (*mere hippe* unge) og *mest*-superlativ (de *mest hippe* unge) frem for engelsk komparativ (de *hipper* unge) og efterstillet dansk komparation (de *hippere* unge). Her er altså integration, men kun til foranstillet bøjningsform med *mere* og *mest*.

Substantiverne mangler for størstepartens vedkommende at få artikel/køn (god som *appetizer*). Når de til gengæld har fået artikel/køn, bruges efterhængte artikler i singularis bestemt form i høj grad (*autocamperen* brummede/de udsendte *mega-hittet* "The Look"). Verberne og adjektiverne i participium integreres næsten helt i præteritum (da *bippede* det) og i præsens participium (nattehjerterne blinkede *bippende* blidt).

Ingen resistens

De fleste grammatikker nævner kun importord (hyppigst benævnt *låneord*) ved substantiver med *s*-endelse. Pluralis-*s*'et fremstår derved som det eneste nævneværdige problemfelt. Det er også det største, men måske burde grammatikkerne også nævne det der var det næststørste problemfelt i min undersøgelse: vaklen mellem *ed*- og *et*-formerne i præteritum participium.

Ud fra undersøgelsen kunne man måske også sige at problemerne med fremmede bøjningsformer i dansk bør beskrives som af mindre betydning. Det ser faktisk godt ud med tilpasningen af importordene: Langt størstedelen af de udvalgte ord tilpasser sig det danske sprogsystem i mere eller mindre grad. Det fremmede optræder, men overvægten af forekomsterne er fordanskede. Ingen engelske bøjningsendelser synes ligefrem *resistente* over for det danske bøjningssystem.

Fordanskning

Ser man på ubestemte pluralisbøjninger for substantiver med intetkøns eller fælleskøns efterhængte artikel (*-et /-en*) eller helt uden efterhængt artikel, ser det ikke ud til at fordanskning nødvendigvis avler fordanskning: Substantiver der slet ikke fordansknes med efterhængt artikel, vakler mellem ingen endelse (nulform) (mange *pixel*) og engelsk bøjning (mange *pixels*). Substantiver der fordansknes med efterhængt artikel i intetkøn sg. (*motherboardet*), får meget konsekvent den engelske pl.bøjning (*motherboards*). Af substantiver med fælleskøn (*fundraiseren/gaten*) får 48 % *s*-former (*gates*) og 48 % danske former (*gater/fundraisere*).

Resultaterne her viser at fordanskning godt kan finde sted i én kategori, ved kønstildeling og artikelbrug, men være fraværende i en anden, ubestemt pluralis, på det samme ord.

Afledning

Kun substantiver og adjektiver i undersøgelsen analyseres med det formål at se om afledninger spiller en rolle for bøjning af ordene. Verber får altid tilføjet *-e* og er derfor ikke relevante i denne sammenhæng. Her nævner jeg kun de mest synlige indikationer.

Undersøgelserne af ord med afledninger viser at *y*-afledningen (som på *smiley* og *bitchy*) i yderligere grad hæmmer tilpasningen til det danske bøjningssystem. Men en meget brugt dansk afledning som *-er* på substantiver (fx *appetizer* og *maler*) gør det dog også klart at selvom vi kender en afledning i forvejen, er det ikke givet at ordet tilpasses fuldstændigt. Tallene i undersøgelsen tyder på at afledningers genkendelighed og form kan have indflydelse på et ords bøjningsmæssige adfærd, men det er klart at andre faktorer må spille ind.

Fremmede elementer

En årsagssammenhæng der vægter mere end andre nævnte faktorer, findes i ordenes retskrivning og udtale. Med udgangspunkt i alle fremmede elementer ser jeg at disse har en betydelig indflydelse på importordenes bøjning.

Hypotesen om at ord med fremmede elementer bevarer fremmed bøjningssendelse i større grad end ord med velkendte elementer, kan verificeres: Jo mere fremmed et ord er, jo større er sandsynligheden for at det bøjes engelsk, og jo mere velkendt et ord er, jo større er sandsynligheden for at det bøjes dansk.

Udtalen vigtigst

Med udgangspunkt i de forskellige typer fremmede elementer ser jeg at de fremmede udtalemæssige elementer, dvs. fremmede lyde (fx retroflekst *r* i *freak*) og brud på danske udtaleregler (fx *Anne-a* i *backe*), har den mest omfattende indvirkning på bøjningen af importordene.

Fx viser tallene for hvor mange forekomster substantiverne har med den engelske, ubestemte pluralisform (*special effects*) ift. antallet af fremmede udtalemæssige elementer (fra 0 til 10), en næsten støt stigning fra 33 til 100 % *s*-former. Langt de fleste fremmede udtalemæssige elementer er brud på danske udtaleregler.

Det mest interessante ved de fremmede retskrivningsmæssige elementer er at jo flere elementer verberne har, jo flere *ing*-former har de i præsens participium (*slicing*). Men forekomsterne er så få at resultatet skal tages med stor forsigtighed. Det mest interessante ved ord med fremmed stavelsesstruktur er at de (*notebook*) næsten alle har den fremmede *s*-pluralis (*notebooks*), dvs. 85 %.

Lyd og skrift

I undersøgelsen er der substantiver jeg ikke har kunnet kortlægge udtalen af. Disse skriftord adskiller sig fra de øvrige substantiver ved at blive hyppigere bøjet med danske endelser.

Af de almindelige substantiver der har efterhængt artikel i singularis bestemt form, bøjes 48 % af de ord der har fælleskønsartikel (*voxpoppen*), med engelsk *-s* i ubestemt pluralis (*voxpops*). For de ord der har intetkønsartikel (*buzzwordet*), er det 88 % der bøjes med engelsk *-s* (*buzzwords*). Skriftordene har derimod dansk *-er* i 92 % af forekomsterne på fælleskønsordene (*cyborger*) og 94 % på intetkønsordene (*prioner*).

Det kunne altså tyde på at en evt. engelsk udtale i ørerne mens vi skriver, får os til at bøje ordet engelsk. Hvis vi kun kender ordet på papiret, er det måske mere naturligt for os at bøje i overensstemmelse med det danske system end hvis vi også kender udtalen.

Dette understøtter øvrige resultater i undersøgelsen: De fremmede udtalemæssige elementer har den mest omfattende indvirkning på bøjningen af importordene. Ord med fremmed udtale bruger fx i højere grad det engelske pluralis-s end ord uden.

Tilpassede verber

Verberne adskiller sig fra substantiverne og adjektiverne ved at have flere fremmede retskrivningsmæssige elementer end brud på danske udtaleregler. Og den fremmede retskrivning har ikke den samme indvirkning på verbernes bøjning som brud på udtalereglerne har på substantiverne og adjektiverne. Verberne er veltilpassede til det danske bøjningssystem.

Det kan tænkes at verberne synes mindre fremmede i retstavningen for sprogbrugerne end de faktisk er, fordi de trods alt får den danske e-infinitiv (*cast > caste*), og fordi reglen om dobbeltkonsonant efter kort trykstærk stavelse er så indgroet i os at den næsten altid bliver fulgt op (*zap > zappe*).

Det kan også tænkes at sprogbrugerne ikke i så høj grad opfatter fremmed retskrivning som fremmed fordi vi oftest læser i ordbilleder. Når vi én gang har affotograferet et ord, hæfter vi os måske ikke længere så meget ved det fremmede.

Retskrivning

Selvom jeg har argumenteret for at fremmed udtale i højere grad end fremmed retskrivning afføder fremmed bøjning, og selvom fremmed retskrivning ikke har nogen synlig indvirken på adjektivernes bøjning, skal der ikke herske tvivl om at fremmed retskrivning forårsager fremmed bøjning for substantiver.

Fx viser tallene for hvor mange forekomster substantiverne har med det engelske, ubestemte pluralis-s ift. antallet af fremmede retskrivningsmæssige elementer, en næsten støt stigning fra 38 % s-former ved 0 fremmede ortografiske elementer til 90 % ved 4 elementer. Det ser ud til at jo flere fremmede ortografiske elementer importordene i undersøgelsen har, jo mere bruges s-formen.

System eller tilfældighed?

Undersøgelsen tyder på at det ikke er tilfældigt at nogle engelske importord får danske bøjninger mens andre beholder de engelske. Her er ordenes bestanddele medbestemmende. Det være sig afledningsendelser eller - ser det ud til - i højere grad enkeltlyde, fremmede bogstaver og allermost brud på danske udtaleregler.

At opstille regler der forklarer hvorfor nogle importord tager den engelske bøjningsendelse med sig mens andre får den danske, så lægmand forstår og kan bruge disse, er ikke ligetil. For det første viser undersøgelsens resultater kun nogle sammenhænge, ikke et klart system. Vi kan fx ikke sige at grænsen for om et ord får dansk eller engelsk bøjning, går ved så og så mange fremmede elementer. For det andet kræver forståelsen af sammenhængen mellem fremmedhed og bøjning indgående kendskab til sprogsystemets anatomi. Sprogbrugerne må stadig forlade sig på gehør, fornemmelse og

Retskrivningsordbogen, som i 2001 kun har 42 % af de ord der undersøges, med (dvs. 237 af 561 ord). Sagt på en anden måde: Valget af bøjningsendelse må også fremover synes tilfældigt for sprogbrugeren.

Løsning på forvirringen?

Undersøgelsen indikerer at importord der har bevaret fremmede elementer, bøjes mere fremmed end ord der er bedre integrerede i dansk udtale og retskrivning. Nordmændene norvageriserer åbent, dvs. tilpasser udtale og retstavning til norsk.

Måske skulle vi gøre det samme? Undersøgelsen her indikerer i hvert fald at importord ville bøjes dansk i langt flere tilfælde hvis man danificerede dem ved at sætte ind over for brud på danske udtaleregler og over for retskrivning.

Og udtale og retskrivning hænger sammen. Hvis vi fjerner fremmed retskrivning, bliver det lettere at overholde danske udtaleregler. *Brainware* kunne blive til *bræjnvær* og udtales tilsvarende.

Men her kommer vores sproglige konservatisme i vejen. Hvor mange danskere har ikke trukket på smilebåndet ad islændingenens afløsning af *stewardesse* med *flyvefreja*? Og mange vil sikkert også smile ad en fornorskning som *kollisjonspute* for *airbag* og norvageriseringer som *gaid* for *guide* og *skvåsj* for *squash*. Jørn Lund signalerer også en om end varm og kærlig morskab når han i Tidens sprog pejlet af Professor Higgins næsten har lyst til at kalde nordmændene for ordmændene. (Spektrum 1999).

Vi danskere er vant til homogenitet og ikke - som nordmændene - stor valgfrihed inden for både bokmål og nynorsk. Ifølge Jørn Lund kan man alene på bokmål skrive sætningen *Hun blev plejet på sygestuen for brud i benene* på 1.536 forskellige måder. Set i det perspektiv virker det krakilsk at debattere forvirringen over bøjning af engelske importord i dansk. Det gør dog ikke problemstillingen mindre interessant og relevant for os.

Oplæg til debat

Måske kunne man løse problemet ved at trække en regel om behård konsekvens ned over sproget? Man kunne enten, som Kirsten Rask med hendes dogmedansk, forsøge at aflive de engelske bøjningsformer, man kunne bevare dem på *alle* importord, eller man kunne forsøge at finde en klarere mellemvej end den vi tager nu.

Det der taler for konsekvent at bevare engelske bøjninger, er at de jo i deres natur passer til importordene. Vi ville ikke behøve at tilpasse ordene på andre områder, fx tryk, vokallængde eller dobbeltkonsonant. Men så ville vi pludselig være tosprogede, eller kodeskifttere.

Det ville sprogbrugerne, som altid er forholdsvis konservative, aldrig tillade, men de vil med garanti heller ikke tillade fuldstændig aflivning af alle engelske bøjningsformer. Det lærte vi af majonæsekrigen i midten af 1980'erne, hvor man så danskernes sproglige konservatisme i deres skepsis over for en tilpasningspolitik af især franske importord, fx *mayonnaise*, en form som da også stadig er tilladt.

Er den eneste vej tilbage en forsigtig og uundgåeligt inkonsekvent mellemvej som den Sprognævnet følger: at anbefale danske former frem for engelske eller at anbefale valgmulighed herimellem i overensstemmelse med *traditionsprincippet* og *sprogbrugsprincippet*? I så fald må sprogbrugeren finde sig i at leve med forvirringen længe

endnu.

Katrine Bønlykke Olsen (f. 1973), cand.mag. i dansk med engelsk som sidefag.

Afhandlingen *Engelsk bøjning i dansk. En undersøgelse af engelske importords integration i det danske bøjningssystem - og af ordstrukturens rolle heri* vil i nær fremtid kunne lånes på Det Kongelige Bibliotek og er desuden, med undtagelse af større bilag, tilgængelig på hjemmesideadressen <http://home19.inet.tele.dk/boenlykke/>

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Spørgsmål og svar

Palette eller palette?

Spørgsmål: Jeg arbejder for en virksomhed der producerer interne logistiksystemer. Vi har en gammel diskussion om hvorvidt det hedder *paletter* eller *palletter*. Jeg holder på at det hedder *palletter* idet palletter er små paller (*palle* + diminutiv = *palette*). Modargumentet er at *palette* er et låneord fra det tyske *Palette*, der betyder 'palle'. Hvad siger Dansk Sprognævn?

Svar: Ordet *palette* (*palette*) er sandsynligvis et diminutiv (dvs. en formindskelsesform), men nok snarere af *pallet*, der tidligere blev brugt på dansk i stedet for *palle*. Allerede i 1956 foreslog Terminologicentralen ved Akademiet for de Tekniske Videnskaber at man udskiftede *pallet* med *lastpalle* som "et udtryk for udvalgets ønske om at tillempe sig sprogbrugen i de andre nordiske lande, og her har man gennem de senere år knæsat glosen lastpalle, medens vi herhjemme i nok så høj grad har brugt den engelske betegnelse". Efter en drøftelse i arbejdsudvalget tilsluttede Dansk Sprognævn sig dette forslag.

Om ordet *pallet* skriver Dansk Sprognævn i Årsberetning 1958/59 at det "egentlig er det samme ord som *palet*; skulle ordet bruges, burde det staves *palet*. Men Terminologicentralen tilråder *lastpalle*, som har den fordel at være entydigt". *Palet* ('malerplade') har vi lånt fra fransk *palette*, der er et diminutiv af *pale* afledt af det latinske *pala* ('spade').

Der er ingen eksempler på ordet *palette* (*palette*) i Dansk Sprognævns ordsamlinger. Til gengæld har vi et enkelt eksempel på en sammensætning, nemlig *palettemål* (fra Vestkysten, 2. juni 1975).

Fremmedord falder som helhed uden for reglerne for dobbelt- og enkeltskrivning af konsonanter. Det skyldes at stavemåden af fremmedord normalt hænger sammen med stavemåden i det långivende sprog; i dette tilfælde engelsk. På den baggrund må man således foretrække stavemåden *palletter*. Hermed vises også den betydningsmæssige sammenhæng med *palle* (*palette* = 'en lille palle'). Et bedre ord ville dog nok være *minipalle*.

JNJ

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Plusse og minusse

Spørgsmål: Jeg er gymnasielærer og vil gerne spørge om Dansk Sprognævn overvejer at godkende verberne *plusse* og *minusse*. De unge mennesker på vores gymnasium er vant til at bruge dem fra folkeskolen.

Svar: Sprognævnet godkender ikke ord. Hvis danske sprogbrugere anvender og forstår et ord, så eksisterer det, men det kan godt være for specielt eller sjældent til at blive optaget i Retskrivningsordbogen.

Verberne *plusse* og *minusse* er hverken med i Retskrivningsordbogen (3. udg., 2001), Nudansk Ordbog (2001) eller Ordbog over det Danske Sprog (1918-1956) og vistnok heller ikke i andre ordbøger, men det betyder altså ikke at de er forkerte, uanvendelige eller ikke eksisterer. Skolebørn har vist længe sagt *plusse* og *minusse* (hvis de ellers måtte for deres lærere), og ordene optræder også andre steder, fx

Fra det tal trak han så afskrivninger på naturressourcerne, altså forbrug af kul-, olie- og gasreserverne m.m. Og endelig minusse han de defensive udgifter som de udgifter, der er betinget af den måde, vi lever på (Politiken, 2.7.1995).

Man kan ved simpel hovedregning plusse sig frem til, at dagspressens anmeldere umuligt kan nå at læse de bøger særlig grundigt, som de anmelder, man kan således forklare situationen for sig selv og andre, men derfra og så til at undskylde endsige løse problemet for anmelderne er der immervæk langt (Weekendavisen, 20.2.1998).

Inden du for alvor sender hjernen på juleferie, har du nu chancen for at toptrimme den med disse finurlige regnestykker. Du skal selv regne ud, om du skal plusse, minusse, gange eller dividere - eller endda flere ting i samme regnestykke - for at ramme det rigtige facit (Fyens Stiftstidende, 15.12.2001).

Både *plusse* og *minusse* er ganske fornuftige. De er jo dannet helt regelmæssigt til de velkendte ord *plus* og *minus* og dermed nærmest selvforklarende. Om man i matematikundervisningen på gymnasier og andre undervisningsinstitutioner bør bruge *plusse* og *minusse*, *addere* og *subtrahere*, *lægge til* og *trække fra* eller noget helt fjerde, skal vi derimod ikke kunne afgøre.

JNJ

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Perkussion eller percussion?

Spørgsmål: Er det *percussion* eller *perkussion* der er den korrekte stavemåde? Nudansk Ordbog siger *percussion*, men i Retskrivningsordbogen står der *perkussion*. Udtales de to ord ens, eller skal formen med *k* udtales på udpræget dansk? Handler opslagene i de to ordbøger i virkeligheden om forskellige ord, eller betyder Retskrivningsordbogens opslag også 'gruppe af slaginstrumenter'?

Svar: Det er uklart hvordan Retskrivningsordbogens oplysninger skal forstås her, men efter

mange overvejelser er vi kommet frem til følgende:

Det ord der udtales som på engelsk, og som betyder 'gruppe af slaginstrumenter', staves *percussion*, og den person der spiller på sådanne instrumenter, hedder en *percussionist*. Der er tale om et nyere lån fra engelsk, som endnu ikke er kommet med i Retskrivningsordbogen.

Det ord der står i Retskrivningsordbogen, *perkussion*, er et ældre lån (latin *percussio*, der betyder 'slag', 'stød'), men er faktisk det samme ord som det engelske *percussion*. Ordet *perkussion* udtales som et almindeligt dansk ord og har tryk på sidste stavelse (perkus'sjon). Der er tale om et ret sjældent ord i dansk der bruges om 'lægelig undersøgelsesmetode som udføres ved at lægge den ene hånds langfinger fast mod legemsoverfladen og banke på den med den anden hånds langfinger' (jf. Den Store Danske Encyklopædi, bind 15, 1999).

Det der især gør Retskrivningsordbogen uklar, er at også ordet *perkussionist* findes i ordbogen, og dette ord betyder ikke 'en person (læge) som udfører en perkussion', men må være ment som en fordanskning af *percussionist*. Men stavemåden *Operkussionist* bruges ikke, og vi påtænker at slette denne form i næste udgave af ordbogen. Og så vil vi nok indføre både *percussionist* og *percussion*. Ordene *perkussion* og *percussion* skal så forsynes med betydningsoplysninger så de to ord ikke forveksles.

AÅJ

[Til indholdsfortegnelsen](#)

I øjenhøjde

Spørgsmål: Hvad er det at være i øjenhøjde?

Svar: I Ordbog over det Danske Sprog, bd. 27, 1954, karakteriseres *øje(n)højde* som især bogssprog eller fagligt; det betyder 'højde (som) fra understøtningsfladen (gulvet, jorden) til øjnene (især hos et menneske)'. Der gives nogle eksempler, således: *I de aabne Sletter staar nyplantet Gran .. Næste Aar har de naaet Øjenhøjde* (Jacob Paludan: "Han gik Ture" 1949). Betydningen er klart 'op på niveau med menneskets øjne'. Der gives ligeledes et eksempel på udtrykket brugt i overført betydning: *Synspunktet ligger bestandig i Barnets egen Øjehøjde, det er aldrig set fra oven nedad* (Politiken 21.3.1941).

En ny billedlig brug har vi eksempler på siden 1971. Pia Jarvad har i "Nye Ord 1955-1998" (1999) registreret: *Tage Skou-Hansen reagerer konstant på kravet om at komme ajour, i øjenhøjde og debat med tiden* (Politiken 11.2.1995). Hun angiver mod sædvane ingen nærmere betydning, og det kan der være gode grunde til. I Tage Skou-Hansen-eksemplet betyder det nærmest 'i niveau med'. Samme betydning finder man i en artikel af Ib Poulsen:

Bogen er et godt forsøg på at formulere nogle af de store spørgsmål med en venlig ironi og uimponerethed der placerer både spørgsmål og svar i almindelig øjenhøjde (Politiken 11.9.1991).

Heraf fremgår det klart at betydningen er 'på niveau med', ikke ovenfra og ned. Men der ligger alligevel det i udtrykket at afsenderen stiger ned til modtageren - modsat den oprindelige faglige betydning. Det er også meningen i følgende citat: *Vi får filosofi i øjenhøjde* (Politiken 24.9.1991) og i en anmeldelse af En bog om Mogens Fog (1991): Du skal møde din patient dér, hvor han står; tale til ham i øjenhøjde, med ord han forstår, ud fra hans egne forudsætninger. I disse eksempler er det positivt at afsenderen stiger ned til modtageren.

Men i en artikel i Politiken fra 1999 diskuteres betydningen af dette udtryk, der nu er blevet politisk modeudtryk. Artiklen tager udgangspunkt i Holger K. Niensens udsagn om at han vil bryde med det han har kaldt venstrefløjens forsigtighed i debatten om udlændingepolitikken: *Vi må diskutere i øjenhøjde med de vælgere, der i dag sympatiserer med Dansk Folkeparti*. Artiklens forfatter fortsætter:

'Øjenhøjde' er et af disse græsselige modeord, der for tiden hænger den politiske jargon .. lige nu skal alt, for at være politisk korrekt, foregå i øjenhøjde .. Men hvad indebærer det rent faktisk at diskutere 'i øjenhøjde'? .. 'i øjenhøjde' betyder en eller anden form for imødekommenhed over for de strømninger, der rører sig blandt Dansk Folkepartis potentielle vælgere .. Man må forstå at der skal føres debat både med Dansk Folkepartis sympatisører og med indvandrerne. De første skal der samtales med i øjenhøjde.

I visse politikeres sprogbrug er *i øjenhøjde med* blevet et nedladende udtryk de bruger om modstandere som det er nødvendigt at tale ned til. Udtrykket er i denne sprogbrug negativt, og i stedet for at betyde 'popularisere' i positiv forstand betyder det hos dem at 'gå ind på modstanderens hele tænkemåde', der set med afsenderens øjne befinder sig på et lavt niveau.

VS

[Til indholdsfortegnelsen](#)

Henrik Holmberg †

Midt under redaktionen af dette nummer af Nyt fra Sprognævnet har vi mistet en kollega. Forsker Henrik Holmberg døde den 15. maj, 58 år gammel. Det er første gang i Sprognævnets snart 50-årige historie at en medarbejder i aktiv tjeneste er gået bort. Henrik Holmberg blev ansat i Sprognævnet i 1995, først som vikar, senere i en forskerstilling, en ansættelse der blev midlertidigt afbrudt da han i 2000 påtog sig hvervet som sekretær for det fællesnordiske Nordisk Sprogråd, hvis formandskab Danmark har haft i en treårig periode. Læsere af Nyt fra Sprognævnet vil i al fald indirekte have stiftet bekendtskab med Henrik Holmberg, som var den der skabte og vedligeholdt vores hjemmeside, og som kvartal efter kvartal tilrettelagde netudgaven af tidsskriftet. Både i hans orlovsperiode og under hans langvarige alvorlige sygdom fastholdt han dette arbejde. Redaktionen takker ham oprigtigt for hans tapre indsats.

Æret være hans minde!

[Til indholdsfortegnelsen](#)
